

## EMİNE İŞINSU'NUN HACI BEKTAŞ VELİ ROMANINDA BEKTAŞİLİK ALGISI

Serdar ODACI<sup>1</sup>

---

### ÖZET

Türk edebiyatında roman, insanın macerasını irdelemeye devam etmektedir. Emine İşinsu, Türk kültürünün ulu bir kimliğini, Bektaşiliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli'yi biyografi ve tarih iç içe girmiş olarak romanlaştırmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin bağlı olduğu değerler, öğretisi ve yaşamı somutlaştırılmıştır. Bu yazıda Hacı Bektaş Veli romanında Bektaşilik algısı ele alınmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Hacı Bektaş Veli, Emine İşinsu, Bektaşilik, roman

### BEKTASHISM PERCEPTION OF EMINE İŞINSU IN HACI BEKTASH VELİ NOVEL

### ABSTRACT

The Turkish novel still is to scrutinize adventure of human being. Emine İşinsu had written a novel centered Hajji Bektash Wali, who is the founder of Bektashism and one of the great identities of Turkish culture. In this novel his life, philosophy and the values that he bounded are embodied. In this article we tried to determine the perception of Bektashism.

**Key words:** Hajji Bektash Wali, Emine İşinsu, Bektashism, novel

### GİRİŞ

Türklerin ön Asya'ya doğru yolculuğu hem yeni bir yurdun hem de İslamiyetin kabulüyle yeni bir medeniyet dairesinin kapılarını aralamıştır. Yeni coğrafya ve yeni bir inanç sistemi Türk kültürünün yüzyıllar boyu devam edecek kendi tasavvuf anlayışını doğurmuş ve geliştirmiştir. Bu anlayış, halka Türklük ve İslamiyet konularında önderlik eden şahsiyetleri beslemiş ve olgunlaştırmıştır. Bu şahsiyetler ve onların etrafındakiler gönülleriyle, bilimleriyle ve eylemleriyle kalabalık kitleleri etkilemiştir. Büyüklükleri yüzyılları aşan bu kimlikler, dünden bugüne uzanan çizgide zamanımızın ruhunu da şekillendirmeye devam etmektedir. Bu şahıslar yaşamları, felsefeleri, öğretileri, uygulamaları, tarihi kimliklerinin yanı sıra efsanevi yaşamlarıyla halkın edebî zevkinde de yerini almıştır.

---

<sup>1</sup> Dr. Hacettepe Üniversitesi Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi

Horasan erenlerinden ve bu büyük şahsiyetlerden biri olan Hacı Bektaş Veli, Türk kültürünün hamuruna önemli katkılarda bulunmuş, onun yaydığı hoşgörü ve sevgi Anadolu'nun sınırları ötesine Rumeli'den Çin'e kadar uzanmıştır (Aytaş 1998).

Edebiyat, pek çok türüyle tarihin gerçekliğini işlemiştir. Kabul edilir ki tarihin edebiyat ürünlerinde işlenmesi ayrı bir sorumluluk gerektirmektedir. Tarih, romanların bazılarında sadece fon olarak yer alırken bazılarında bizzat gerçeklik olarak kurgunun içine dâhil olmaktadır. Romanda tarihî gerçekliğin işlenmesi, kurgunun gücünü elinde bulunduran yazara sınırlı bir özgürlük tanımaktadır. Tarihî verilerle birlikte kurgunun gereklerine göre boşlukların tamamlanması elbette yazarın algısına, sezgisine, duyularına ve yorumuna bağlı olmaktadır (Yalçın 1998:26).

Hacı Bektaş Veli'nin ortaya koyduğu görüş ve düşünceler etrafında sistemleşen bir tarikat anlayışı Bektaşilik olarak adlandırılmıştır. 13. yüzyıldan günümüze kadar uzanan Bektaşilik, edebî eserlere de yansımıştır. Ancak, Bektaşilik ile ilgili tarihî bilgilerin yetersizliği, bakış açılarının farklılığı, yanlış değerlendirmeler, Bektaşilik hakkında yazılan bazı eserleri olumsuz görüş ve kanaatlerle doldurmuştur. Türk edebiyatında tasavvuf ehlini konu alan romanlar çoğunlukla yanlış olarak kurgulanmış olup ya aşırı karalama ya da bütünüyle hayal mahsulü olağanüstülükleri içermektedir (Aytaş 1998).

Türk edebiyatının uzunca bir dönemdir yazı hayatını sürdüren kalemlerinden biri olan Emine Işınsu, son birkaç senedir tasavvuf ehlini konu edinen tarihî-biyografik romanlarını yayımlamaktadır. 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Horasan erenlerinden Hacı Bektaş Veli, aynı adlı romanın ana omurgasını oluşturmaktadır. Işınsu, kuru, tarihî ve kronolojik bilgi vermek yerine roman üslubuyla Hacı Bektaş Veli'yi yaşayan bir kahraman olarak kurgulamıştır (Işınsu 2008:6).

### 1. Hacı Bektaş-ı Veli Romanında Bektaşilik

Roman, tek bir kişi merkezli olarak Hacı Bektaş Veli etrafında şekillenmektedir. Roman, bu yönüyle biyografik nitelik taşımaktadır. Çizgisel bir kurguya sahip olan romanda olaylar, 1228 yılında Hacı Bektaş'ın, Sulucakarahöyük'e ikinci vaktinde gelmesiyle başlar. Bektaş, elli yaşındadır ve hacdan dönmüştür. Namazı kılmak üzere camiye giren Hacı Bektaş, İdris'in dikkatini çeker. Saçları ve sakalı ustura ile alınmıştır. İdris, onunla sohbet başlar, ona katılacağı isyandan bahseder. Hacı Bektaş Baba İlyas'a inanmadığını ve taraftar olmadığını söyler. Kardeşi Menteş'in Baba İlyas'la kaldığını da belirtir. Sohbetin ilerlemesi üzerine evine davet eder. Evine konuk olarak gittiğinde Bektaş, İdris'in kızı Fatma'nın sorusu üzerine vazifesini dile getirir, Lokman Perende'nin emri ile Sulucakarahöyük'e irşad üzere geldiğini söyleyen Hacı Bektaş'ın ilk müridi Fatma olur. Fatma, Hacı Bektaş'ın Kadıncık ismini takmasıyla Kadıncık Ana olarak anılacaktır. Derhal bir dergah yapılıır. İdris, Babai İsyani'na katılmak üzere gitmiştir.

Kadıncık, Hacı Bektaş'la birlikte dergahın kurumlaşmasına çalışmaktadır. Hacı Bektaş'ın sohbetini dinleyenler birer ikişer onun müridi olurlar. Hacı Bektaş, Kadıncık Ana'yla evlenir. Hacı Bektaş'ın etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Ona uyanlar, onu sevenler olduğu gibi, ondan rahatsız olanlar da vardır. Ferhat Ağa durumu yerinde tetkik etmek için dergaha gelir ve soru işaretlerinin çoğunu gidermiş olarak oradan ayrılır.

Babai İsyanı'nda öldüğü haberi gelen İdris, isyandan iki yıl sonra yurduna geri döner, isyandan yaralı kurtarıldığını, iki yıla yakın kendisini iyileştirenlere hizmet ettiğini ve Veli'nin rüyasında dön demesiyle döndüğünü anlatır. O da Hacı Bektaş'ın yanında yerini alır.

Kadıncık Ana mürşit olma yolunda ilerlemektedir. Mürit toplantılarında Hacı Bektaş, onun da sorulara cevap vermesini ister. Hacı Bektaş'ın bu arada bir oğlu olmuş ve adını Ali Timurtaş koymuşlardır. Ahi Evren, saydığı, sevdiği Hacı Bektaş'ı ziyarete gelir ve öldürüleceğine dair bir imada bulunur. Birkaç gün sonra Ahi Evren'in ölüm haberi gelir.

Mürşitlik mertebesine erişenler, görevlerini yapmak üzere birer ikişer Hacı Bektaş'ın yanından ayrılmaktadır. Kıtık sebebiyle civar yerleşimlerden buğday istemek için dergaha gelinmektedir. Yunus da köyüne buğday istemek üzere Hacı Bektaş'a gelir. Veli, himmet teklif eder, ancak Yunus buğdayı tercih eder. Yurduna dönerken yolda aklı başına gelir ama nasibi Taptuk Emre'ye verilmiştir. Hacı Bektaş'ın maneviyatı mekânlar ötesine ulaşmıştır. Uzaklardan mürit olmak isteyenler dergahın kapısını aşındırmaktadır. Hacı Bektaş'a duyulan sevgi de beldelere yayılmaktadır. Hacı Bektaş ve müritleri, Zileliler'in davetine icap ederler. Hacı Bektaş, engin insan sevgisi ile kaza geçiren Ferhat Ağa'yı ziyaret eder ve nasihatte bulunur.

Hacı Bektaş, ömrünü mürit toplantılarında irşat etmekle, dergahın işleriyle sürdürmektedir. Oğulları ergenlik çağına gelmiştir. Ali Timurtaş, babasının uğraştığı işleri o çağda pek kabullenememektedir. Ancak Hacı Bektaş, engin sabıryla bu durumu geçirir, son demlerinde postunu Kadıncık Ana ile oğlu Timurtaş'a bırakarak Hakka Yürür.

#### **a. Tarihi Bilgilerden Romana Yansıyanlar**

Emine İşinsu, Hacı Bektaş ile ilgili kesinlik kazanmayan tarihi bilgilere romanında yer vermemeye çalışmıştır. Veli'nin yaşamında kaynakların dolduramadığı boşlukları İşinsu, roman kurgusunda tamamlamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin veliliği dışında menkıbevi kişiliğine birkaç kerameti dışında neredeyse hiç yer vermemiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin yaşamıyla ilgili tarihi bilgiler yetersizdir. Eldeki mevcut belgelerde doğum ve ölüm tarihleri farklı rivayet edilmektedir. 13. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı genel olarak kabul edilmektedir. Bazı kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin 63 yıl ya da 92 yıl yaşadığı şeklinde değişik rivayetler bulunmaktadır (Güzel 1994). İşinsu, Hacı Bektaş Veli'nin 1178 ile 1270 yılları arasında doksan iki yıl ömür sürdüğünü kabul etmiştir. Romanda 1228 yılında Hacı Bektaş Veli'nin elli yaşında olduğu ifade edilmektedir (İşinsu 2008:15-16). Romana göre kırk yaşında hacca giden Hacı Bektaş Veli, hacdan on yıl sonra Sulucakarahöyük'e dönmüştür

(Işınsu 2008:15). Tarihi kaynakların belirlediği üzere, romanda da Hacı Bektaş Veli, ilk müritleri Hoca İdris ile Kutlu Melek (Kadıncık Ana)'ın misafiri olmuş ve Sulucakarahöyük'te kırk yıl hüküm sürmüştür (Güzel 1994).

Bu bakımdan romanda Hacı Bektaş Veli, Baba İlyas, Ahi Evren, Mevlana, Nurettin Caca ile çağdaştır (Işınsu 2008:110). Hacı Bektaş, Mevlana ile hiç görüşmemiş olmakla birlikte Ahi Evren ile dosttur.

Kaynaklarda Osmanlı'nın kuruluşunda emeği bulunan teşkilatlardan kadınların oluşturduğu Bacıyan-ı Rum'dan<sup>2</sup> ve erenlerin anası olduğu ifade edilen Kadıncık Ana, bazı kaynaklarda İdris Hoca'nın karısı olarak zikredilmektedir. Yine Hacı Bektaş Veli'nin evlenip evlenmediğine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre Hacı Bektaş, Kadıncık Ana'dan doğma Fatma Nuriye Hatun ile evlenmiştir, ancak çocuğu yoktur. Diğer görüş ise Hacı Bektaş Veli'nin hiç evlenmediği yönündedir (Öztürk 1997).

Işınsu, Kadıncık Ana'yı Hacı Bektaş Veli'nin eşi ve müridi olarak kabul etmiştir. Eserde, tarihi kaynaklarda bir netlik olmamasına karşın Kadıncık Ana'nın Ahi Evren'in toplantılarına katıldığını görmekteyiz (Işınsu 2008:32).

Hacı Bektaş Veli'nin ölümünün ardından postnişin olan Seyit Ali Sultan veya Hızır Lala'nın bel oğlu olmadığı yol oğlu olduğu kabul edilmekle birlikte Işınsu, romanında Veli'nin postunu bıraktığı kişiyi bel oğlu olarak yorumlamıştır (Işınsu 2008:105; Öztürk 1997).

Burada belirtmek gerekir ki Işınsu, Hacı Bektaş Veli'nin Baba İlyas ve Baba İshak ile bağlantısını bazı kaynakların aksine ayrı yollar olarak yorumlamıştır. Eserde Hacı Bektaş, İdris ile konuşmasında Baba İlyas'ın isyan fikrine karşıdır. Baba İlyas'ı kardeşi Menteş ile onun şeyh olduğunu düşünerek ziyarete gitmiş, bu ziyarette onun niyetini anlamıştır. Menteş, Şeyh İlyas'la kalmıştır (Işınsu 2008:27). Hacı Bektaş, İlyas'ın İslamıktan başka şeyleri de inancına kattığını, niyetinin salih olmadığını, saltanat düşüncesinde olduğunu belirtir (Işınsu 2008:18-20).

Işınsu, romanında Hacı Bektaş Veli'nin iki eserine işaret etmiştir: Besmele Şerhi ve Makalat. Bu iki eserin Hacı Bektaş'a ait olduğu araştırmacıların genel kabulüdür. Işınsu, romanının eksenini Makalat'taki içeriğe uygun olarak kurgulamıştır.

### **b. Hacı Bektaş Veli'nin Kişiliği, Düşünceleri, Bağlı Olduğu Öğreti ve Bektaşilik**

Roman yazarları kişi unsurunu, onun romandaki diğer kişiler, olaylar, olgular, yaşam, mekân ve zaman karşısında duruşu, takındığı tavır, tutum ve eylemlerinin yanı sıra söz ve düşünceleri ile karakterize eder. Çok yönlü ve derin bir tarihi kişiliği Işınsu doğal olarak kendisine ait olduğu kabul görmüş eserleri, bağlı olduğu öğretisi, sözleri ve düşünceleri çerçevesinde karakterize etmiştir.

2 Velayetname, Aşıkpaşazade'nin Tarihi, Fuat Köprülü, Ahmet Yaşar Ocak ve diğer kaynaklar Kadıncık Ana'nın Bacıyan-ı Rum'dan olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Romanda Hacı Bektaş'ı İslamın şartlarını yerine getirmiş veya getirmekte iken görürüz. Romanın hemen başında Hacı Bektaş ilk olarak ikindi namazını kılmak üzere camide karşımıza çıkar. Kendini İdris'e takdim ederken hacı olduğunu da ifade eder. İdris'in evinde Hacı Bektaş Veli imamlık yapar, namaz kıldırır (İşinsu 2008:12, 15, 29). Sürekli olarak da abdestlidir (İşinsu 2008:23).

Hacı Bektaş Veli'nin velayetine ilişkin detaylar, Hacı Bektaş'ın katıldığı sohbetler çerçevesinde ya onun ağzından ya da sohbetine katılanların ağzından somutlaştırılır. Kadıncık Ana'nın sorularına karşılık Hacı Bektaş, veli olduğunu kabul ederek, misyonunu Lokman Perende'den aldığını, mürit yetiştirmek üzere Sulucakarahöyük'e geldiğini ve Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlı olduklarını anlatır, asıl görevin de Rahman'dan geldiğini de beyan eder (İşinsu 2008:33).

İşinsu, Kadıncık Ana'nın zihninde velayet silsilesini, Kur'an'dan bir ayetle sırasıyla veli, peygamber ve Allah'a bağlanma olarak yorumlar (İşinsu 2008:43).

Hacı Bektaş Veli, yaşamına, düşüncelerine ve eylemlerine temel dayanak olarak Kur'an'ı, Hz. Peygamberin sünnetini ve bilimi kabul etmiştir. Kadıncık Ana'nın sorularına karşılık verirken bilginin üstünlüğünü ve edinilen bilgilerin Kur'an süzgecinden geçirilmesi gerektiğini vurgular ve bilim peşinde geldikten sonra Sulucakarahöyük'e geldiğini ifade eder (İşinsu 2008:32, 33). Yine Hacı Bektaş, dergahının temelini ilk kazmasını vururken Fatıha suresini okur ve dua eder (İşinsu 2008:43). Romanda sık sık onu Kur'an okurken görürüz (İşinsu 2008:54). Müritlerle sohbetinde Kadıncık Ana'nın sorusu üzerine öğrenmek, bilmek zorunluluğunu belirtirken, bilmenin Kur'an'ın anahtarı ve onu daha iyi anlamak demek olduğunu dile getirir. Ona göre akıl ve bilim, Yüce Allah'a giden yolun farkındalığını sağlar (İşinsu 2008:55, 114).

Kadın ve erkeklerin birlikte katıldığı mürit toplantılarında Allah'ı anmanın önemine işaret eder, Allah'ın her zaman anılabileceğini, yüksek sesle ve gizli zikirin yapılabileceğini belirtir (İşinsu 2008:63-64).

Yazar, o yörenin ağası Ferhat Ağa'nın sorularında velayet yolunu somutlaştırmaya devam eder. Veli, şeriat ve tarikatın yol demek olduğunu; Yüce Allah'a yaklaşmak için şeriatın emrettiğinden fazla ibadet ettiklerini; iyi ahlak, iyilik, doğruluk, çalışkanlık, hakseverlik, bilgili olmak erdemleri ile donanmaya çalıştıklarını; hoş görü, sevgi ve edeple nefislerini terbiye ettiklerini dile getirir. Dünya ile uğraşmadıklarını vurgular. Dahasında çeşitli sürelerle az yemek ve su ile halvete girmeyi de izah eder (İşinsu 2008:84). Ferhat Ağa, sorularına devam etmektedir. Neye karşı olduklarını sorar. Zulüm, haksızlık, yalan, dedikodu cevabını alır (İşinsu 2008:85).

Yakın diyarlardan gelenlerin sorularını cevaplarken, yine Hacı Bektaş'ı Kur'an eksenli görürüz. Tövbenin Kur'an'da belirtildiği gibi yapılmasını, şükür ve sabır konusunda yine ayetleri işaret eder. Bunlar velayet yolunun da basamaklarıdır (İşinsu 2008:97-99).

Hacı Bektaş Veli, marifet kapısını ve makamlarını bir müritler toplantısında Kur'an merkezinde izah eder (İşinsu 2008:132). Hacı Bektaş, mürit toplantılarında gelen sorular etrafında tarikatını anlatmaya devam etmektedir. Şeriatla beraber Allah'a daha yakın olmayı isteyen müridin yol gösterecek olan veliyi yakından takip ettiğini ve ona uyduğunu anlatır. Bu arada velilerin mizaçlarını somutlaştırır. Velilerin mizaçları Allah'ın sıfatlarıyla şekillenmektedir. Müritleri de somutlaştırır: "mutlak mürit, mecazi mürit ve döneke mürit". Velayetin yolunda tarikatın makamlarını pirden el almak, tövbe etmek ve yine Kur'an eksenli olarak Kabe'ye girerkenki emre uygun olarak tıraş olmak ve elbise değiştirmek, nefis savaşı, Hz. Peygamber'e dayanarak hizmet, korku, Kur'an'a dayanarak ümit etmek, sekizinci makam hırka, zembil, makas, seccade, yüz taneli tespih, iğne ve asa olarak sıralar. Diğer makamlardan dokuzuncusu mekân sahibi, cemaat sahibi, nasihat sahibi; onuncusunu aşk, şevk, safa ve fakirliktir. Makamlardan en önemlisi can, gönüldür (İşinsu 2008:100-101).

Romanda müritler aracılığıyla gönül bir kez daha vurgulanır. Kadıncık Ana, gönül ile Allah arasında perde olmadığını ve gönlün Allah'ın nazargahı olduğunu belirtir. İman ile akıl arasındaki bağlantıda iman hazine akıl da hazinedar olarak ifade edilir (İşinsu 2008:131). Bir müridin Kur'an ayetlerinden hareketle sorduğu sorusu üzerine Veli, insanın akılla fikir yürüttüğünü, tartıştığını belirtir, içi dolu tartışmaların gerekliliğini vurgular (İşinsu 2008:150). Bir başka toplantı da akıl ile aşk arasındaki ince çizgiyi, aklın Allah'ın sıfatları ve isimlerinin zuhur ettiği görünür âlemde dolaştığı, Allah'a temas etmek için aşk gerektiği şeklinde belirler, yani aklın Yüce Yaratan'ı tanınması aşk sayesinde olur (İşinsu 2008:171).

Bu düşünceler etrafında Hacı Bektaş, yaratılışın özünü Kur'an'ın ifadelerinde bulur. Temiz olarak yaratılan insan aşağıların aşağısına indirilmiştir. Zıtlıklarla dolu olan bu dünyada insana özüne dönebilmesi için "idrak, seçim özgürlüğü ve irade" verilmiştir. Çalışmak ve bilmek insana kalmıştır. Yaşama sevgiyle bakar. İnsanlara hoşgörü ve sevgiyle yaklaşmak, gönül kırmamak onun için yaşamın temelidir (İşinsu 2008:32, 55-56).

Her fırsatta insanlarla iç içe gördüğümüz Hacı Bektaş Veli sevginin insana verilen bir armağan olduğunu ve sevmeyi bildikçe insanın Allah'a yakın olacağını ifade eder. Zira Allah, kainatı sevgiyle yaratmıştır (İşinsu 2008:57-58). Tasavvufta insanın gayesinin aşk olduğunu, ibadetlerin, güzel davranışların hepsinin Allah'a duyulan aşk için yapıldığını, aşkın erenlerin gönlünde yandığını dile getirir. Bu yolda edebin önemine de işaret etmektedir (İşinsu 2008:58, 165).

Yazar, kurmaca bir kimlik olan Ferhat Ağa'nın şahsında Hacı Bektaş'ın velayet yoluna yönelik eleştirileri cevaplar ve tartışır. Hacı Bektaş, veliliğine yakışır bir şekilde soruları açık nokta bırakmayacak şekilde cevaplar. Sorulardan biri Hacı Bektaş'ın öğretilerinin şeriat dışı olduğuna dairdir. Hacı Bektaş, kızarak Hz. Peygamber'e ve İslamın şartlarına uymanın Müslümanlığın temeli olduğunu, velayetin zorlu bir yol olduğunu ve bu yola girenlerin "koca bir gönül" taşıdığını ifade eder. Hacı Bektaş, gönlü önemseydiğini çeşitli fırsatlarda dile getirir (İşinsu 2008:81-82, 113). Ülerleyen satırlarda Hacı Bektaş, Ferhat Ağa'yla yollarının ayrı olduğunu, dünyayla ilgilenmediklerini, ayrıca yörenin ileri geleni olarak nüfuzunu kabul

ettiklerini de ifade eder. İnsanları Fatiha'da ifade edilen dosdoğru yola çağırıldıklarını belirtir. (İşinsu 2008:83).

Hacı Bektaş'ın yaşamı, ilmi hep Kur'an üzeredir. Besmele tefsirini yazma sebebini eşiyile sohbetinde izah eder. Dört ilahi kitabın özünün Fatiha'da, Fatiha'nın da özünün Allah'ın Rahman ve Rahim isimlerini içinde bulunduran besmelede olduğunu söyler (İşinsu 2008:143).

Hacı Bektaş, tasavvufta iç ve dış temizliği kendini bilmek olarak tanımlar. Kendini bilmek, Rahman'ı bilmektir. Nefsini bilmek gelip geçiciliğini bilmektir, Allah'ın bakılığını bilmektir. Arştan yerin altına kadar ne varsa kendinde bulmaktır (İşinsu 2008:133). Romanın bir başka sayfasında bilginin Kur'an'da insana bizzat verildiğidir. Bu bilgide, kulun Rabbine yakınlığı da vardır. Allah'ın emirlerini yaymak, sevaba yönlendirmek en önemli görevdir (İşinsu 2008:150-152).

Hacı Bektaş, Türk tasavvufunun "Görünenler Allah'ın büyük sıfat ve isimlerinin görünüşleridir" şeklinde tanımladığı Vahdet-i vücud felsefesine de temas eder (İşinsu 2008:129).

Hacı Bektaş Veli, şiddetle İran tasavvufuna karşıdır. Türkmen olduğunu ve Hoca Ahmet Yesevi önderliğindeki Türk tasavvufunu önemle vurgular. Mevlana ile yollarının aşk olduğunu, ondan usulde ayrıldıklarını dile getirir. Mevlana'nın İranlılarla olan yakınlığını da siyasete bağlar (İşinsu 2008:167-168).

Hacı Bektaş Veli'deki ve köylülerdeki Hz. Ali'ye olan sevgi, yazarın ağzından anlatılır. Müritlerden birinin sorusu üzerine Hacı Bektaş Veli, on iki imamın şeriat üzere olduğunu söyler. Bu durumu da on iki imamdanda olan Cafer-i Sadık'ın İmam-ı Azam'ın büyük hocalarından biri olduğu örneğiyle somutlaştırır (İşinsu 2008:62). Yine romanın ilerleyen kısımlarında Kadıncık Ana, Hacı Bektaş'ın Hz. Ali'ye olan sevgisinden doğacak olan oğluna Ali ismini koyar (İşinsu 2008:97).

Velayet yolunda Hz. Ali'nin önemini soran bir müridin suali üzerine, Hacı Bektaş velayetin rehberinin Hz. Peygamber olduğunu ifade eder. Ona göre Peygamberin anlayışında Hz. Ali feyz ve hidayet kaynağı olarak görevlidir (İşinsu 2008:64).

Hacı Bektaş Veli, eşiyile konuşurken Makalat'ı, ilim dili Arapça olduğu için Arapça yazdığını dile getirdikten sonra Bektaşiliğin geleceğiyle ilgili endişesini şu satırlarla belirtir:

“Keşke senin kadar emin olsak bu işten kadıncağızım. Oysa sanırım ki hakkımızda olmadık laflar edecekler, iftiralarda bulunacaklar... Velhasıl doğrunun içine yalan, yalanın içine az da olsa doğru karıştırırken, siyaset de yapılacak, Bektaşiliği ortadan kaldıracaklar, o tekrar gelecek bambaşka yüzle, sıfatla...” (İşinsu 2008:105)

İlerleyen satırlarda, tarikatına oğlunu ve eşini halef kılacaktır (İşinsu 2008:105).



Hacı Bektaş Veli, Hz. Muhammed'in sünneti üzere düşünmekte ve hareket etmektedir. Yaşarken iyiyi düşünmek gerektiğini, iyi düşüncenin iyiyi, kötü düşüncenin de kötüyü çağırıldığını Hz. Muhammed'in yaşamından örnekler (İşinsu 2008:24). Hacı Bektaş Veli'nin sözlerinde dedikodunun, gıybetin kötülüğü Kur'an çerçevesinde dile getirilir (İşinsu 2008:112-113). Hz. Peygamber'in sünnetine uyarak Hacı Bektaş, kaza geçiren Ferhat Ağa'yı ziyaret ederek ona nasihatte bulunur, İslamın gösterdiği kolaylıklardan bahseder (İşinsu 2008:200-206).

Hz. Peygamber'in dört halifeden en çok Hz. Ali'yi sevdiğine ilişkin soruya verdiği cevapta Hz. Peygamberin Hz. Ali'yi bir kardeş, bir evlat gibi görmesinden sevgisinin fazla olduğu düşünülebilir şeklinde cevaplar ve devamında dört halifenin Kur'an ve sünnet üzere yaşadığını söyler. Ayrıca Hz. Peygamberin yaratılmış olan her şeye sevgi duyduğunu da belirtir (İşinsu 2008:62-63). Bilimle uğraşanların manevi bakımdan Hz. Peygamber'in varisi olduğunu kabul eder (İşinsu 2008:178).

Peygambere sevgisinden onun isminin çocuklara doğrudan konulmasına karşıdır. Kendi ismini örnek verir, kullanmadığını belirtir. Onun yerine Mehmet ismini kullandığını da ekler (İşinsu 2008:177).

Romanda Veli'nin kişilik özellikleri, insana ve dünyaya karşı duruşu veliliği ekseninde resmedilmiştir. Hacı Bektaş, özelliklerini kendi ağzından söyler. İdris'le konuşmasında dinlemesini bildiğini, ağzının da sıkı olduğunu ifade eder (İşinsu 2008:18). Romanda yeri geldikçe bu özelliği vurgulanır (İşinsu 2008:26).

İnsanların zihinlerindeki meseleler, İslamiyetle ilgili olmadıkça ikna için fazla uğraşmamaktadır. İdris'in Babai İsyanı'na taraftar olması konusunda isyana taraftar olmadığını belirtmekle beraber İdris'in katılmaması yönünde fazla ısrarcı olmaz (İşinsu 2008:20).

Hacı Bektaş Veli, dünyaya karşı kanaatkardır (İşinsu 2008:21). Rabbine karşı tevazu içindedir. Ben diye konuşmaz (İşinsu 2008:34); Kadıncık Ana'nın isyana katılan babasının akıbetinden yana endişesinden kaynaklanan buhran hâlini, bakışlarıyla İdris'in yaralı olduğunu Kadıncık Ana'nın gönlüne ilham ederek gidermesine karşın Kadıncık Ana'nın bu durumu, müridi Cemal'in verdiği şuruba bağlaması içini rahatlatır. Hacı Bektaş iç konuşmasında bakışlarının farkına varılmamasına sevinir ve farkına varılsaydı bakışlarının etrafında nasıl bir menkıbe türetilceği endişesini ifade eder. Zira Hacı Bektaş Veli enaniyet, kibirden ve ünden sakınmaktadır (İşinsu 2008:53). Kibrin Allah tarafından hiç kabul edilmeyen bir hâl olduğunu toplumlarda dile getirir (İşinsu 2008:170).

Hacı Bektaş'ın gönlü boldur, eli cömerttir. Kıtık zamanında kapısına gelenleri boş çevirmez (İşinsu 2008:120). Hızır gibi sorunları çözmeyi kendine vazife edinmiştir (İşinsu 2008:23).

Bir beşer olarak Hacı Bektaş, Kadıncık Ana'ya sevgisini, ancak Kadıncık Ana'nın evlenme teklif etmesiyle anlar, dönüp giden Kadıncık Ana'nın arkasından gider ve evlenme teklifini bu sefer o yapar (İşinsu 2008:67-68). Yaşı ve tevazu sahibi olması nedeniyle Hacı Bektaş'ın



gönlünden geçen şekilde, sade bir törenle evlenirler. Törende Hacı Bektaş, eşine Nazlı Hatun'dan annesi Hatme Hatun'a geçen bir bileziği takar. Kadıncık Ana'nın isteği üzerine babasının evinde oturmaya karar verirler. Kadınına ayrı önem veren Hacı Bektaş, doğumdan sonra ebeden çocuğu bırakıp annesiyle ilgilenmesini ister (İşinsu 2008:117).

Bu evliliğin ardından müritlerin kendi aralarında konuşmaları dikkat çekicidir. Taptuk Emre'nin Hacı Bektaş'ın tasavvufi manada evladıyla nikah kıyması konusundaki düşüncesine Hacı, Hz. Peygamber ile Ayşe'nin durumunu örnek verir. Peygamberin onun hem piri hem de kocası olduğunu ifade eder (İşinsu 2008:73).

Yaşamında kadın erkek ayrımı yapmayan Veli, kadın-erkek ilişkisinde yine Kur'an'dan dayanakla hareket eder. Evliliklerde esası sevgi, saygı ve şefkat olarak ifade eder (İşinsu 2008:130). İlişkilerinde açıklıktan yanadır (İşinsu 2008:187). Halifelerinin isteği doğrultusunda Hacı Bektaş onları da evlendirir, düğünlerini bizzat yapar (İşinsu 2008:75). Öfke ve kızgınlığa karşıdır, ancak öfkenin savaş zamanında duyulabileceğini söyler. Ona göre Müslümanlar sorunlarını akıl ve sevgi ile çözmelidir (İşinsu 2008:171).

Aldatmanın her türlüüne karşıdır. Satranç oyununda dedesine bilerek yenilen oğluna yaptığından aldatmak olduğunu ima eder. Oğlunun, yaptığından doğruluğunda ısrarcı olması üzerine onu cezalandırmaktan çekinmez (İşinsu 2008:196).

Hacı Bektaş Veli'nin çok yönlülüğünün yansımalarından biri toplumsal hayata dair düşünceleri ve uygulamalarıdır. Toplumsal yaşamın insana birbirinden faydalanma ve ilerleme getirdiği görüşündedir (İşinsu 2008:56).

Halifelerine Şeyh Edebalı'yi ve Osman Gazi'yi över ve etrafında kümelenmelerini ister. Türkmenleri şevklendirmelerini, Rumeli'de gerekirse gazalara kılıçla katılmalarını ister. Osmanlı coğrafyası için kolonizatörlüğü teşvik eder. Hacı Bektaş Türkmendir. Osman Gazi ile siyaseten değil, Türkmene devlet kazandıracığı için gönül bağı kurmuştur (İşinsu 2008: 154-168).

Hacı Bektaş Veli, engin insan sevgisi ekseninde kendisine intisap etmeyenleri de şerefendirir. Elinin yetiştirdiği toplumun hiçbir kısmını ihmal etmez. Ferhat Ağa ve Zileliler, Hacı Bektaş'a olan muhabbetlerinden ötürü, tarikata girmeyip dışarıdan sevenlere verilen muhip unvanını alırlar (İşinsu 2008:95).

Veli, dergahına katılan ve dergahın hizmetinde bulunan dervişlere eğilimlerine uygun meslek öğrenmelerini tavsiye eder veya uygun olanı kendi seçer (İşinsu 2008:139-140). Dergahında işlerin, iş bölümü, birliktelik ruhu ve gönül bağıyla yürümesini sağlamıştır.

Görüşlerinin çoğunu mürit toplantılarında dinlediğimiz Hacı Bektaş Veli hayvanların emanet olduğunu, onlara sevgi, şefkat ve özen gösterilmesi gerektiğini vurgular. Pınar başında insanlara hitap ederken de hayvan sevgisinin insan sevgisine denk olduğunu ifade eder (İşinsu 2008:57-58).

Kerametlerine kısmen yer verilmiştir. İdris, gurbette olduğu sırada Hacı Bektaş Veli'yi rüyasında görüp ona mürit olmuştur (Işinsu 2008:89). Yine müritlerinden Hasan Kaptan'ın dergaha gelişyle bir kerameti daha ortaya çıkar. Gemileri batmak üzere iken Veli, himmet etmiş canlarını kurtarmışlardır. O da mürit olmak ve dergaha maddi katkıda bulunmak üzere Hacı Bektaş Veli'nin yanına gelmiştir (Işinsu 2008:137).

## Sonuç

Romanda ele alınan konunun ağırlığı ve zorluğu tartışmasızdır. Tarihi kimliğinin izleri neredeyse kaybolup menkıbevi bir yapıya bürünmüş ulu bir kimliğin roman kahramanına dönüştürülmesi elbette sıkıntılı olmuştur. Tarih, kültür, sosyoloji ve din araştırmaları çerçevesinde Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik ile ilgili pek çok tanım ve yorum ortaya çıkmıştır. Tanım ve yaklaşımlar, Bektaşiliği ve Hacı Bektaş Veli'yi ya propaganda havasında ya itham edici nitelikte ya da belli bir kesimin beklentileri etrafında karşımıza çıkarmaktadır. Edebi metnin, tarihi meselelerde bilimsel verilerle birlikte kendi dünyasını kurduğu da açıktır. Emine Işinsu, kurgunun sağladığı özgürlüğü kullanarak Hacı Bektaş Veli'yi eldeki kabul görmüş tarihi verilerin ve üzerlerinde ona ait olduğu ittifakla kabul edilen eserleri ışığında değerleri, veliliği, öğretisine dayalı olarak ete kemiğe büründürmüştür. Hacı Bektaş Veli'den günümüze geçen zamanın uzunluğu yazara kabul edeceği, ele alacağı tarihi gerçeklik için elbette bir seçme zorluğu doğurmuştur.

Işinsu, bu zorluğu dile getirmiştir. Kitabının ilk sayfalarında, Hacı Bektaş Veli'nin kendi eseri *Makalat'a*, Abdülbaki Gölpinarlı'nın tenkidinden geçen *Velayetname*'ye ve Yaşar Nuri Öztürk'ün *Tarih Boyunca Bektaşilik* adlı kitabındaki tespitlere bağlı kaldığını açıkça ifade eder.

Işinsu'nun aklına ve gönlüne uygun düşen bu tespitler onun bağlı olduğu öğretinin, değerlerinin ve öğretisinin temel dayanaklarını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sünneti olarak görürüz. Roman boyunca her fırsatta İslam dininin bu iki kaynağı Hacı Bektaş Veli'nin şahsında, Türk tasavvufunun kurucusu Hoca Ahmet Yesevi'den başlayarak diğer Horasan erenlerinin omuzlarında yürüyen anlayışın kaynakları olarak açıkça ifade edilmiştir (Işinsu 2008:9). Emine Işinsu, Hz. Ali'ye duyulan sevgiyi ve onun velayet yolundaki önemini de işaret etmiştir.

Yazarın ideal değerler etrafında şekillendirdiği Hacı Bektaş Veli, velayet yolunda kendi müritlerinden öğrendiklerini, yaşarken gözlediklerini ömrü boyunca yaşamın her alanına taşımıştır. Romanın kurgulanışında Hacı Bektaş Veli, Kur'an ve sünnetin kaynaklığında insan, insani ilişkiler ve toplum, hayvan ve genel olarak dünyaya karşı tavırlarıyla karakterize edilmiştir. Sevgi ve hoş görü etrafında dünyaya bakan Hacı Bektaş Veli, bulunduğu yerde insanların ruhlarına, ilişkilerine ve toplumsal hayata nizam getirmiştir. Böylelikle Işinsu, Bektaşiliği hayatın içinde resmetmiştir.

Emine Işinsu, Hacı Bektaş Veli'yi ve Bektaşiliği çizgisel kurgunun rahatlığı içinde oldukça yalın olarak anlatmıştır. Romanın içerisinde özellikle tasavvuf ile ilgili kısımlar gerektiği ölçüde izah edilmiştir.

## KAYNAKLAR

ÂŞIK PAŞAZÂDE TARİHİ, (2008) (Haz. Cemil Çiftçi) İstanbul: Mostar Yayınları.

AYTAŞ, Gıyasettin, “Bektaşî Kız Adlı Roman Hakkında Bazı Tespitler”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Güz 1999, sayı 11.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (Haz.) (1990) Velayetnâme, Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş Veli, İstanbul.

GÜNDOĞDU, Cengiz, Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektaşilik Olgusunu Tanımlamada Normatif Yaklaşımlar, Dinî Araştırmalar, Cilt 12, sayı 33, s. 47-61.

GÜZEL, Abdurrahman, “Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 1994, sayı 11.

İŞİNSU, Emine (2008) Hacı Bektaş-ı Veli, Ankara: TDV Yay. 2. Baskı.

OCAK Ahmet Yaşar “Bektaşilik” maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.5.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (1998) Tarih Boyunca Bektaşilik, Yeni Boyut Yay.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, “Gönüller Sultanı Hacı Bektaş”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 1997, sayı 4.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, “Hacı Bektaş'ın Düşünce Dünyası”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 1994, sayı 1.

YALÇIN, Alemdar, (1998), Sosyal ve Siyasî Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı, Ankara: Günce Yayıncılık, Ankara: Kilim Ofset.



*Bektaşı Figürleri*